

УДК 339.13:637.1 (477) DOI: [https://doi.org/10.31617/tr.knute.2018\(28\)02](https://doi.org/10.31617/tr.knute.2018(28)02)

Олександр МІНЯЙЛО

E-mail: molexiv@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-2748-0687

к. е. н., доцент, декан факультету економіки,
менеджменту та психології
Київського національного
торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

Вікторія МІНЯЙЛО

E-mail: vikrak@i.ua
ORCID ID: 0000-0002-5912-8223

к. е. н., доцент кафедри фінансового аналізу
та аудиту Київського національного
торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

Яна ЛІНЕЦЬКА

E-mail: yana_muzychenko@ukr.net

аналітик Асоціації виробників молока України
вул. Івана Гонти, 3, м. Умань, Черкаська обл.,
20300, Україна

МОЛОКОПРОДУКТОВИЙ ПІДКОМПЛЕКС УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Досліджено стан молокопродуктового підкомплексу в Україні за 2008–2017 рр. Проаналізовано динаміку виробництва молока, молочних продуктів, поголів'я ВРХ і стан споживання молочних продуктів в Україні за цей період. Представлено бачення світових експертів щодо зростання вітчизняного молочного ринку. Визначено напрями розвитку вітчизняного молокопродуктового підкомплексу АПК з урахуванням закордонного досвіду.

Ключові слова: ринок молока, молочна продукція, експорт молочної продукції, тваринництво, поголів'я, молочне скотарство.

Миняйло А., Миняйло В., Линецкая Я. Молокопродуктовый подкомплекс Украины: тенденции развития. Исследовано состояние молокопродуктового подкомплекса в Украине за 2008–2017 гг. Проанализирована динамика производства молока, молочных продуктов, численности КРС и состояние потребления молочных продуктов в Украине за этот период. Представлено виденье мировых экспертов по расширению отечественного молочного рынка. Определены направления развития отечественного молокопродуктового подкомплекса АПК с учетом зарубежного опыта.

Ключевые слова: рынок молока, молочная продукция, экспорт молочной продукции, животноводство, поголовье, молочное скотоводство.

© Олександр Міняйло, Вікторія Міняйло, Яна Лінецька, 2018

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс України створює майже 18 % валової доданої вартості держави, є одним з основних бюджетоформуючих секторів національної економіки, частка якого в зведеному бюджеті держави за останні роки становить в середньому 12 %, а в товарній структурі експорту – понад третину [1]. Одним із складових АПК є молокопродуктовий підкомплекс, що включає в себе сукупність підприємств сільськогосподарського та промислового виробництва, які зосереджені на виробництві, переробці та збуті молочної продукції. Найбільш розповсюдженим продуктом є саме коров'яче молоко, яке становить 83 % усього обсягу молока, яке виробляється у світі [2]. В Україні в структурі доходів від реалізації продукції тваринництва частка від продажу молока становить приблизно 26 % [3]. Саме тому доцільно проаналізувати тенденції виробництва, переробки та збуту молочної продукції з метою визначення майбутнього вектора розвитку молокопродуктового підкомплексу України.

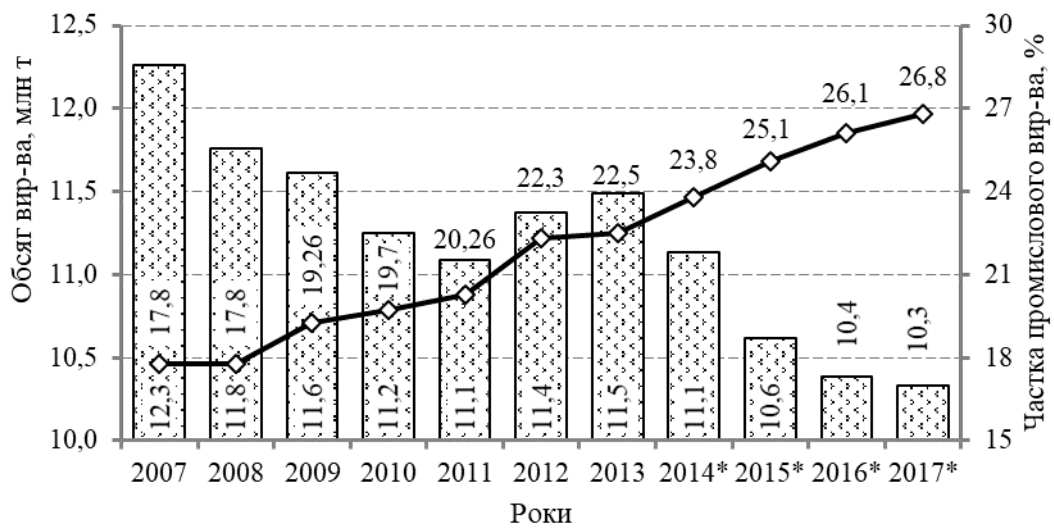
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання становлення і розвитку молочної промисловості в Україні, а також ринок молока досліджували О. Маслак [3], Ю. Давидюк [4], О. Мошковська [5], Є. Румянцев [6], Д. Семенда [7], С. Тивончук [8], І. Федулова [9] та ін. Водночас подальшого дослідження вимагають питання розвитку ринку молока та молочної продукції в національній економіці в контексті глобалізаційних тенденцій.

Мета статті – ретроспективний аналіз стану молокопродуктового підкомплексу в Україні протягом 2008–2017 рр., визначення основних його тенденцій та вектора подальшого розвитку.

Матеріали та методи. Використано комплекс таких наукових методів: наукового абстрагування, статистичного та системного аналізу, узагальнення, порівняння тощо. Інформаційною базою дослідження стали офіційна статистична звітність Державної служби статистики України та Міністерства економічного розвитку й торгівлі України, дані міжнародних організацій, а також наукові джерела (монографії, статті вітчизняних і зарубіжних вчених), інтернет-ресурси.

Результати дослідження. З 2008 р. вітчизняна молочна промисловість зазнала падіння виробництва до 2011 р., зростання його обсягів і цін у 2013-му, різке піке в 2014 р., яке затяглося майже на два роки й тривало до середини 2016-го. За цей час Україна змогла отримати надприбутки від продажу молочної продукції на експорт, проте частково втратила найбільший і найприбутковіший внутрішній ринок, почала активно диверсифікувати торгівлю й отримала дозвіл на поставки до країн ЄС, що, безсумнівно, підтверджує статус якісного виробництва молочних продуктів.

Протягом 2008–2017 рр. вітчизняне виробництво молока всіх видів скоротилося на 12.2 %, або на 1432.7 тис. т, і на кінець періоду становило 10 328.6 тис. т. Це відбулося переважно унаслідок тривалого терміну окупності бізнесу, а також через старіння сільського населення, яке забезпечує основну частку виробництва молока. Проте частка промислового виробництва за цей період постійно зростала (*рис. 1*).

* без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим, м. Севастополя, частини Донецької та Луганської областей.

Рис. 1. Динаміка сукупного виробництва молока в Україні та частка в ньому промислового виробництва за 2008–2017 рр.

Джерело: розраховано авторами за [10].

У трійці лідерів промислового виробництва молока за останні десять років стабільно залишаються Полтавська та Черкаська області зі зростанням обсягів відповідно з 241.8 до 425 тис. т і 185.8 до 300.1 тис. т. До основних виробничих центрів молока в 2007 р. також належала Київська область (211.8 тис. т), а в 2017 р. – Харківська (240.1 тис. т).

Тенденція до скорочення поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) склалася фактично від початку здобуття Україною незалежності. Коли в 2000-х рр. стала набирати оберти приватизація, співвідношення промислового та приватногосподарського поголів'я кардинально змінилося, і більша частина худоби була сконцентрована в селян. Якщо в 1990 р. у промислових господарствах налічувалося 21 млн голів ВРХ, а в приватному секторі – 3.5 млн, то в 2005-му – 2.5 та 4 млн відповідно. Така тенденція у вітчизняному тваринництві зберігається й донині, що вказує на низьку активність уряду в цьому сегменті економіки, а також відсутність відповідних державних програм, які б сприяли збільшенню промислового поголів'я ВРХ, хоча й спостерігаються окремі зрушення у цій галузі.

Останні десять років динаміка чисельності промислової ВРХ продовжує тримати низхідний тренд, і 2017 р. закінчився з показником 3628.4 тис. голів, що на 37 %, або на 713.6 тис., менше, ніж у 2007 р. (рис. 2). Основним центром утримання худоби протягом аналізованого періоду залишається Вінницька область – 383.7 та 303.7 тис. голів у 2008 та 2017 рр. відповідно.

* без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим, м. Севастополя, частини Донецької та Луганської областей.

Рис. 2. Динаміка поголів'я ВРХ в Україні за 2008–2017 рр., тис. голів

Джерело: розраховано авторами за [10].

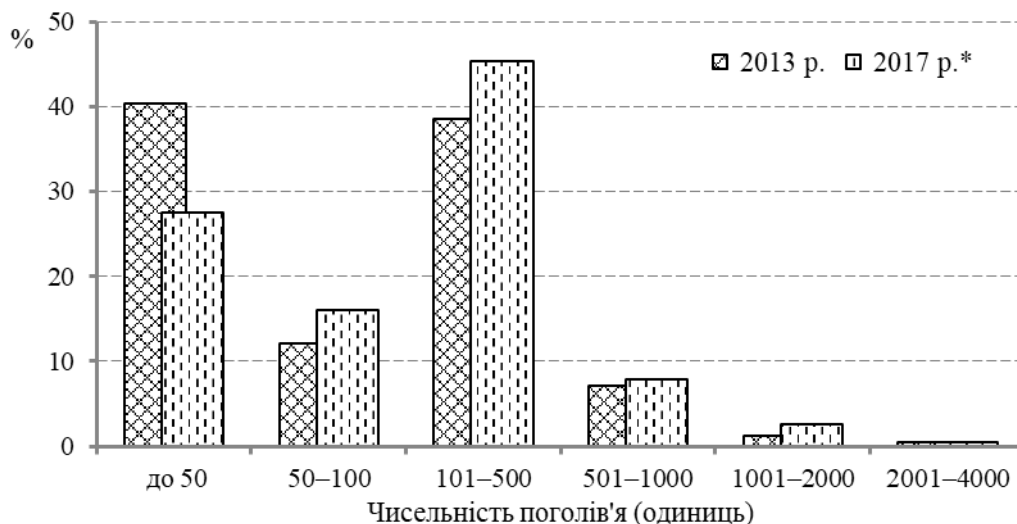
На сільськогосподарських підприємствах скорочення поголів'я ВРХ було не таким суттєвим, як у господарствах населення. Так, на кінець 2017 р. в Україні налічували 2063.9 тис. корів, що на 27.7 %, або 792.4 тис., менше, ніж у 2008 р. Водночас скорочення поголів'я у промисловому секторі сягало 25.2 % – 466.8 тис. голів, а в господарствах населення 28.4 % – до 1597.1 тис. голів.

Найбільше промислового поголів'я за підсумками 2017 р. сконцентровано в Полтавській (61.6 тис.), Чернігівській (45.4 тис.) та Черкаській (45.3 тис.) областях. У 2008 р. трійка лідерів складалася з Полтавської (64 тис.), Чернігівської (53 тис.) та Київської (49.4 тис.) областей. Проте за десять років наростити поголів'я ВРХ не вдалося жодній з областей. Таку динаміку структури тваринництва найбільше обумовлено небажанням фермерів і населення переходити з площини екстенсивного виробництва до інтенсивного. Фермери, які бачать для себе виробництво молока пріоритетним, постійно працюють над удосконаленням системи управління бізнесом, підходами щодо годівлі тварин, технологією доїння, а відтак мають відповідні показники рентабельності, що створює можливості для розширення. Інші суб'єкти підприємництва просто виходять з ринку, не витримуючи внутрішньої конкуренції за ціною та якістю. Те саме стосується і приватногосподарського комплексу. Господарства, які спеціалізуються на виробництві молока, повинні істотно підвищити якість своєї продукції шляхом реконструкції безпосередньо засобів виробництва [11]. Дієвим інструментом для цього стане створення сімейних ферм, укрупнення бізнесу, об'єднання їх у кооперативи. У цьому контексті цьогоріч створено урядову програму підтримки фермерства та кооперації, яка передбачає компенсацію витрат на

придбане новоутвореними об'єднаннями обладнання в розмірі 70 % його вартості. Міністерством аграрної політики та продовольства України в загальному фонді державного бюджету на 2018 р. передбачено 6311 млн грн на сукупну підтримку тваринництва за урядовими програмами: здешевлення кредитів, надання дотацій за вирощування молодняка ВРХ, надання часткової компенсації вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції, а також часткове відшкодування вартості племінних тварин [12].

Отже, в галузі мають відбуватися процеси концентрації та централізації, якщо це не суперечить чинному законодавству України. Такий підхід уможливить зменшити середні витрати внаслідок постійних витрат, отримувати вищу ренту і як наслідок – запроваджувати інноваційні технології виробництва.

Щороку в Україні стає менше промислових ферм, проте вони укрупнюються. Так, у 2013 р. налічувалося 3201 молочно-товарна ферма, а за підсумками 2017-го – 1946 (на 1255 ферм менше). Найбільше з ринку виходили малі господарства з поголів'ям до 50 голів. Їх частка скоротилася із 40.4 до 27 % у загальній структурі господарств, а частка ферм з поголів'ям 50–100 голів зросла на 4 % – до 16 %. Також значно зросла частка середніх (100–500 голів) і великих (понад 500). Частка перших у 2017 р. становила 45.4 % (38.6 % у 2011 р.), а других – 11 % (8.9 % у 2011 р.). Саме середні та великі господарства забезпечують основні обсяги промислового виробництва молока. У 2013 р. вони забезпечували 91.6 % молока, а за підсумками 2017-го – 92.1 % (рис. 3).

* без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим, м. Севастополя, частини Донецької та Луганської областей.

Рис. 3. Структура молочних господарств України за чисельністю поголів'я корів у 2013 та 2017 рр.

Джерело: розраховано авторами за [10].

У табл. 1 виокремлено 10 найпотужніших виробників молочної продукції в Україні станом на початок 2018 р. за обсягами переробки молока та часткою споживчого ринку.

Таблиця 1

**Топ-10 найбільших виробників молочної продукції в Україні
та їхня частка на ринку станом на 01.01.2018 р.**

Виробник	Характеристика виробника		
	торговельна марка	переробка за рік, тис. т	частка ринку, %
Вінницький молокозавод <i>Roshen</i>	<i>Roshen</i>	450	9.6
"Терра Фуд"	<i>Ферма, Тульчинка, Біла лінія, Premiale, Ваньярка, Золотий резерв, Лауреат, Сорочинське</i>	550	9.2
"Молочний альянс"	<i>Пириятин, Славія, Яготинське, Златокрай, Молочний альянс, Хопсі</i>	400	7.7
"Люстдорф"	<i>На здоров'я, Селянське, Бурьонка, Люстдорф, Тотоша, М'яу Мілк, Весела Бурьонка, Despicable Me</i>	126	5.2
"Данон-Україна"	<i>Данон, Простоквашино, Тема, Смішарики</i>	180	4.9
Група компаній "Альянс"	<i>Золотава, Андрушівське, Попільнянське, Молочна Мрія</i>	37	4.5
"Вімм-Білл-Данн Україна"	<i>Ромол, Веселий молочник, Фругурт, Чудо, Слов'яночка, Смачненька</i>	425	4.4
"Лакталіс Україна"	<i>Президент, Дольче, Фанні, Локо Моко</i>	39	3.7
Комбінат "Придніпровський"	<i>Злагода, Любимчик</i>	126	2.7
Тернопільський молокозавод	<i>Молокія</i>	123	2.6

Джерело: систематизовано авторами за даними [13].

Серед представлених лідерів-виробників молочної продукції є не лише українські компанії, а й транснаціональні, які мають виробництво в Україні. Лідером на цьому ринку в Україні став Вінницький молокозавод *Roshen* із показником 9.6 %, однак всього на 0.4 відсоткових пункти менша частка ринку в компанії "Терра Фуд". Водночас видно, що 10 найбільших виробників молочної продукції в Україні забезпечують усього половину сукупного молочного ринку, а решта 50 % припадає на дрібних виробників місцевого значення.

Постійно зростають вимоги до підвищення якості молока і молочних продуктів. В Україні досить низький рівень гармонізації міждержавних стандартів: на кінець 2014 р. в середньому по сільськогосподарській продукції це було 4.3 % загальної кількості чинних ГОСТ і приблизно 65 % ДСТУ; середній рівень гармонізації стандартів на цю продукцію становив 41.5 % [14, с. 19]. Згідно з Рекомендацією щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у харчовій

промисловості, рекомендовано сконцентрувати зусилля у запровадженні державного ринкового нагляду та правового захисту географічного маркування української продукції за європейською моделлю [5, с. 76]. Основними міжнародними стандартами, що використовуються у молокопродуктовому підсекторі промисловості, є ISO, HACCP (система аналізу ризиків, небезпечних чинників і контролю критичних точок) та GMP (стандарти належної виробничої практики). Для підприємств запровадження систем якості є доволі затратним процесом, що можуть собі дозволити потужні виробники або об'єднання підприємств [9, с. 19].

З 2020 р. мають вступити в дію зміни до ДСТУ, і в Україні залишаться три сорти молока: екстра, вищий і перший. Це означатиме, що молоко другого гатунку чи негатурне не зможе надходити на переробні підприємства, а як відомо, сировину саме такої якості виробляють сільські домогосподарства. За низьку якість селяни отримують і відповідну ціну, тому для них стає не вигідним утримувати худобу для заробітку, а лише для власних потреб. Крім подальшого незначного скорочення поголів'я корів і зменшення валового виробництва молока, гостро стоїть питання якості молочних продуктів [15]. За останнє десятиріччя під впливом скорочення виробництва молока його надходження на переробку також знизилася. У 2008 р. переробними підприємствами було придбано 5058.3 тис. т молока, а за підсумками 2017-го – 3927.3, що на 22 %, або 1131 тис. т, менше [14].

Характерним для переробки стало збільшення промислового виробництва молока на тлі скорочення надходжень сировини від населення. Частка молока, зданого сільськогосподарськими підприємствами в 2008 р., становила трохи більше третини, а в минулому році – приблизно 68.5 % (рис. 4).

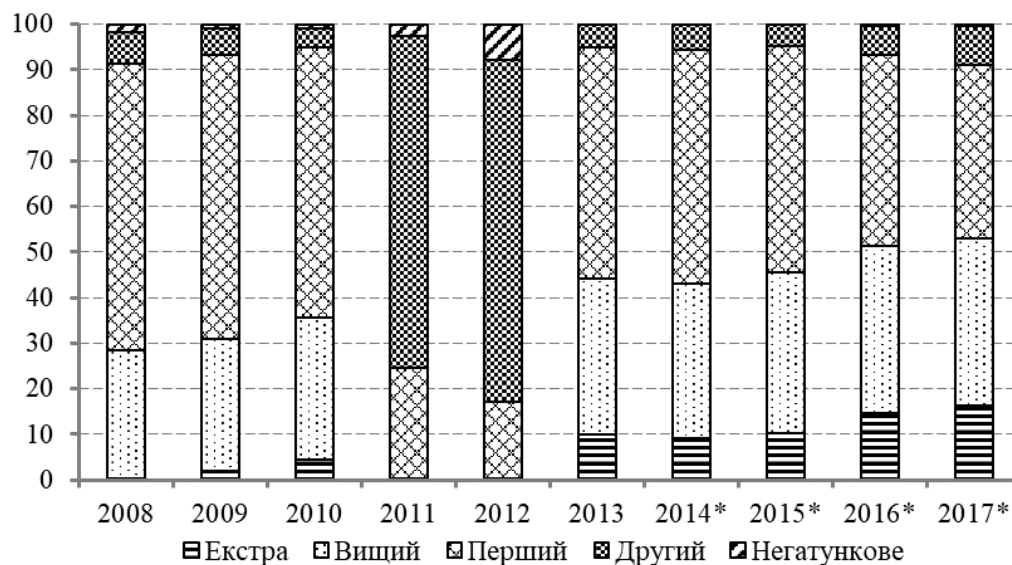
* без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим, м. Севастополя, частини Донецької та Луганської областей.

Рис. 4. Динаміка надходження молока на переробку протягом 2008–2017 рр., тис. т

Джерело: розраховано авторами за [10].

Відповідно, якість молочної сировини з року в рік має тенденцію до покращення. Якщо говорити про молоко гатунку екстра, то до 2013 р. його практично не було. І лише останні чотири роки його частка у структурі почала виділятися і активно зростати. За підсумками 2017 р. було придбано 14.6 % такого молока (9.8 % за підсумками 2013 р.).

Найбільше надходить на переробку молоко першого гатунку – від 42 до 65.9 % у структурі. Частка молока вищого гатунку постійно зростає (рис. 5).

* без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим, м. Севастополя, частини Донецької та Луганської областей.

Рис. 5. Якість молока промислового виробництва, зданого на переробку протягом 2008–2017 рр., %

Джерело: розраховано авторами за [10].

Останнім часом в Україні зростає кількість підприємств, які виробляють органічне молоко та молокопродукти, що за своєю якістю помітно відрізняються від звичайних. Протягом останніх п'яти років ринок органічної продукції в Україні зріс майже вдвічі. На сьогодні зареєстровано приблизно 300 органічних господарств. Серед найбільших виробників варто зазначити ТОВ "Органік Мілк", "ЕтноПродукт", "Старий Порицьк", "Полісся-Інвест", які використовують повний цикл органічного виробництва.

Ще одним фактором впливу на розвиток молокопродуктового підкомплексу України є молокопереробна складова та рівень споживання молока й молочних продуктів. Виробництво молочних продуктів протягом останніх десяти років скоротилося на 12.5 %, або на 193.2 тис. т в натуральному виразі та за підсумками минулого року становило 1559.5 тис. т. Динаміка виробництва молочних продуктів за товарністю молока представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Виробництво молочних продуктів у 2008–2017 рр., тис. т

Продукція	Роки											Приріст 2017/2008	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*	2017*	2017	тис. т	%
Молоко	808	770	801	894	912	972	1117	965.6	926.2	907	99.0	2.3	
Масло вершкове	84.8	74.7	79.5	76.7	88.6	94.3	114	100.9	101	107.7	22.9	27.0	
Сир кисломолочний	91.9	84.8	78.5	76.5	79.0	83.7	74.7	67.0	69.6	67.2	-24.7	-26.8	
Сири жирні	236	224	207	178	168	165	130	122.6	113.1	92.9	-143.1	-60.0	
Кисломолочна продукція	532	492	479	474	489	522	473	426.1	420.2	384.7	-147.3	-27.7	
Усього	1752.7	1645	1645	1699.2	1736.6	1837	1908.7	1682.2	1630.1	1559.5	-193.2	-12.5	

* без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим, м. Севастополя, частини Донецької та Луганської областей.

Джерело: розраховано авторами за [10].

До 2014 р. розвиток українського молочного ринку суттєво залежав від РФ, оскільки майже 98 % усього зовнішнього товарообігу припадало на торгівлю з нею і в пошуку нових ринків збуту, розширенні асортименту практично не було потреби. Припинення експортування продукції до РФ особливо відчутно позначилося на виробництві та збуті твердого сиру: той продукт, який виробляють в Україні, своїми смаковими характеристиками та якістю не відповідає вимогам країн, які не входять до пострадянського простору. А ті, які з них залишилися, не змогли поглинути тих обсягів, які раніше реалізувались до Російської Федерації. Як наслідок – за останні десять років виробництво сирів в Україні скоротилося на 60 %, або на 143.1 тис. т, і становило 92.9 тис. т (236 тис. т у 2008 р.) [10].

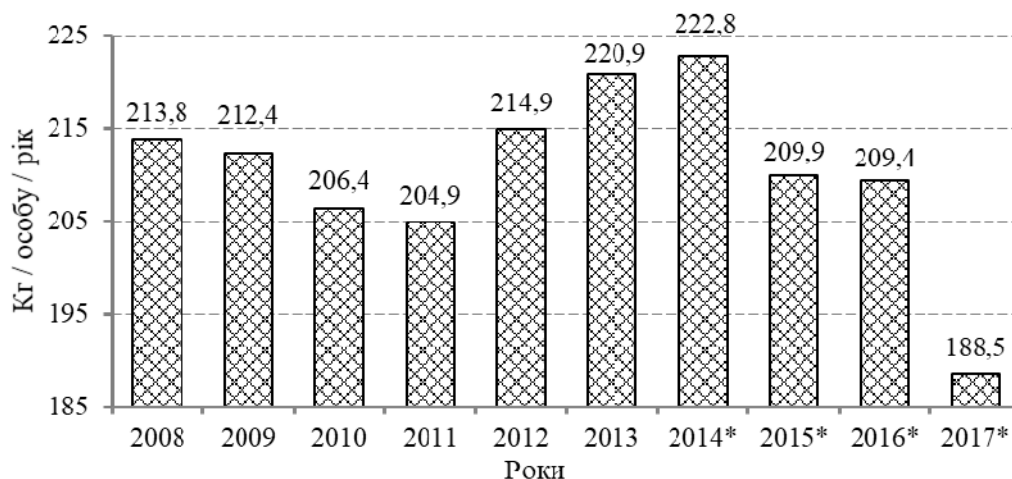
Наразі найбільша частка у виробництві молочних продуктів припадає на питне молоко та йогурти – 58 та 24.7 % у структурі за підсумками 2017 р. відповідно. Обсяг виробництва молока питного протягом останніх десяти років характеризувався зростанням і за аналізований період показав приріст у 12.3 %, до 907 тис. т.

Щодо масла тваринного, то до 2014 р. його виробництво постійно скорочувалося, а в наступні два роки показало різкий стрибок у 21 % і трималося на рівні 100 тис. т на рік. 2017 р. також відзначився зростанням виробництва масла на 6.6 %. Отже, за 10 років обсяги виробленого масла зросли на 26.8 % і становили 107.7 тис. т. Виробництво йогуртів відзначалося плаваючим трендом і десятиріччя завершило з показником 384.7 тис. т, що на 27.7 % менше, ніж у 2008 р. Виробництво кисломолочного сиру також коливалося і на кінець 2017 р. становило 67.2 тис. т, що на 26.8 % менше, ніж у 2008 р. [10].

Після втрати російського ринку основним завданням для вітчизняних переробників стала диверсифікація ринків збуту, відкриття для себе нових країн з іншою культурою споживання та методами ведення бізнесу. Налагодження нових контактів вимагає значного часу, тому цей процес триватиме й надалі. Однак, зрештою, позитивні зрушення в цьому напрямі вже є. Для української молочної продукції відкрилися такі країни, як Єгипет, Бангладеш, Туреччина, Малайзія та ін. Україна відновила постачання молочної продукції до Китаю і наразі продовжує співпрацю з метою збільшення обсягів постачання сироватки до цієї країни (59 % її загального експорту) [16]. Крім того, деякі вітчизняні молокопереробні підприємства отримали єврономери й підтвердили, що їхня продукція відповідає європейським стандартам, а це позитивно відзначається на іміджі українських товарів на світовій арені.

Водночас через низьку платоспроможність українців споживання промислових молочних продуктів за останні десять років різко впало й знизилося на 25.3 кг на особу на рік. Це найнижчий показник за весь період незалежності й на 50 % нижче фізіологічної потреби людини. Незначне поживлення на споживчому ринку молочних продуктів було протягом 2012–2014 рр. Проте, починаючи з 2014 р., спостерігається

стрімке падіння споживання, що пов'язано насамперед із окупацією частини території України, а також низькою купівельною спроможністю населення на тлі стрімкої девальвації національної валюти та зростанням тарифів на комунальні послуги (рис. 6).

* без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим, м. Севастополя, частини Донецької та Луганської областей.

Рис. 6. Споживання молочних продуктів протягом 2008–2017 рр.
(у перерахунку на сире молоко)

Джерело: розраховано авторами за [10].

Високі ціни на молочні продукти скорочують їх частку в споживчому кошику українців. Однією з вагомих причин того є найвища серед європейських країн ставка ПДВ на продукти харчування в Україні: 20 % проти 7 в Німеччині, 5.5 – у Франції і 5 % – у Польщі.

Попри те, що вітчизняний молокопродуктовий комплекс значно відстає від аналогів у розвинених країнах світу, провідні аналітичні організації вбачають в Україні динамічну й прогресуючу країну з високим потенціалом і всіма необхідними ресурсами, яка зараз має всі шанси посісти чільне місце на глобальному ринку. Доступ до дешевих ресурсів, кліматичні умови та вигідне географічне розташування якнайкраще сприяють цьому.

Експерти нідерландського банку *Rabobank* оцінюють український молочний ринок як такий, що досить активно розвивається, і зазначають, що Україна має усі шанси протягом наступних 10 років увійти до п'ятірки країн, які найдинамічніше розвивають молочний напрям [17].

Представники аналітичної компанії IFCN вбачають великі не-реалізовані можливості української молочної промисловості. Низька, порівняно з іншими країнами, собівартість виробництва молока дає змогу активно рухатися вперед. За підсумками 2016 р., собівартість виробництва молока в Україні становила менше ніж 20 дол. США / 100 кг. Це ставить Україну на один щабель з такими країнами, як Нова

Зеландія, Мексика, Чилі, Перу, Південна Африка. Найвищими показниками собівартості відрізняються Канада, Японія, Швейцарія, Китай та Скандинавські країни [17].

За підрахунками аналітиків Асоціації виробників молока його виробництво в Україні скорочуватиметься до 2020 р. в межах 2 % щорічно. Поголів'я корів скорочуватиметься унаслідок виходу з ринку домогосподарств населення. До 2020 р. їх чисельність орієнтовно становитиме 1.8 млн голів. Водночас середня продуктивність однієї корови по країні (враховуючи промислові господарства та господарства населення) зросте до 5.1 т. Наразі цей показник становить 4.5 т. Конкурентною для українського ринку є ціна в 9.40 грн/кг. Завдяки низькій собівартості виробництва порівняно з країнами ЄС в українського товаровиробника молокопродуктового комплексу є всі шанси успішно себе позиціонувати на світовій арені, однак поки що спостерігається нереалізований потенціал збільшення виробництва молока та молочних продуктів в Україні [18].

Висновки. Починаючи з 2008 р. вітчизняна молочна промисловість зазнала падіння виробництва до 2011 р., зростання його обсягів і цін у 2013 р., різке піке в 2014 р. Проте частка промислового виробництва молока постійно зростала, а лідерами стабільно залишалися Полтавська і Черкаська області.

Тенденція щодо зменшення поголів'я ВРХ у промисловому секторі вітчизняного тваринництва й збільшення у приватногосподарському залишається протягом останніх 20 років. За підсумками 2017 р., найбільше промислового поголів'я сконцентровано в Полтавській, Чернігівській і Черкаській областях, однак за десять років наростити поголів'я ВРХ не вдалося жодній з областей.

Щороку в Україні йде процес укрупнення промислових ферм: частка малих скоротилася з 40 до 27 % у загальній структурі господарств, тоді як частка середніх і великих зросла. Саме останні забезпечують основні обсяги промислового виробництва молока.

Десять найбільших виробників молочної продукції в Україні забезпечують усього половину сукупного молочного ринку, а решта 50 % припадає на дрібних виробників місцевого значення.

Частка молока, зданого сільськогосподарськими підприємствами на переробку, зростає останні десять років, якість його покращується завдяки збільшенню молока вищого ґатунку та екстра. Протягом останніх п'яти років вітчизняний ринок органічної продукції зріс майже вдвічі.

Виробництво молочних продуктів в Україні протягом останніх десяти років скоротилося загалом на 12.5 %, а сирів – на 60 %. Наразі найбільша частка у виробництві молочних продуктів припадає на питне молоко та йогурти. За 10 років обсяги питного молока зросли на 12.3 %, масла тваринного – на 26.8 %, а виробництво йогуртів і сиру кисломолочного знизилося на 27.7 і 26.8 % відповідно.

Через низьку платоспроможність українців споживання промислових молочних продуктів за останні десять років різко впало до 188.5 кг на особу на рік, що на 50 % нижче фізіологічної потреби людини.

В Україні важливо зміцнювати позиції молокопродуктового підкомплексу АПК на внутрішньому ринку, вдосконалюючи логістику, розвиваючи фермерські господарства й надалі впроваджуючи урядові програми щодо стимулювання його розвитку.

З метою забезпечення платоспроможного попиту населення доречно запроваджувати з боку держави спеціальні програми, соціальні ціни на окремі різновиди молочної продукції, податкові пільги, кредитні програми, квоти на імпорт, що уможливило б досягти річної норми споживання молокопродуктів на одну особу.

Вихід України на нові ринки можливий лише за умови застосування новітніх технологій і знань про створення доданої вартості у процесі переробки молока. Експерти Міжнародної фінансової корпорації (ІФС) відзначають високий потенціал українських виробників молочної продукції. Зважаючи на те, що світовий молочний ринок до 2030 р. має зрости з 750 млн т до 1 млрд т, його не зможуть цілком забезпечити провідні експортери, такі як Нова Зеландія, Австралія, Європа та США. Саме тому Україна має всі можливості вийти на світовий ринок для задоволення стрімко зростаючого світового попиту в молочній продукції.

Отже, є два варіанти сценарію розвитку українського молокопродуктового комплексу. Перший – це екстенсивний розвиток з втратою звання нетто-експортера та ринку загалом. Другий – за умови активної підтримки та сприяння уряду у вирішенні питань якості сировини та виробництва продуктів з доданою вартістю, передбачає використання інноваційних технологій виробництва та переробки молока, що, зі свого боку, може зробити Україну потужним гравцем на світовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 р.* URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80>.
2. *Світовий ринок і місце молока на ньому.* URL : <http://milkua.info/uk/post/svitovij-rinok-moloka-i-misce-ukraini-na-nomu>.
3. *Маслак О.* Український ринок яловичини: проблеми та перспективи. Пропозиція. 2017. № 2. С. 9–12.
4. *Давидюк Ю. В.* Ретроспективний аналіз впливу факторів макросередовища на діяльність молокопереробних підприємств. Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. 2016. № 16 (1). С. 77–80. Серія: "Економічні науки".
5. *Мошковська О. А.* Стратегічні умови виходу вітчизняних молокопереробних підприємств на зарубіжні ринки. Геостратегічні пріоритети України в політичній, економічній, правовій та інформаційній сферах. Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Одеса : Фенікс, 2017. С. 75–76.

6. Румянцев Р. Є. Аналіз ринку молочних продуктів в Україні. Європейські перспективи. 2015. № 5. С. 26–31.
7. Семенда Д. К. Державна підтримка у відновленні галузі молочного скотарства. Молодий вчений. 2018. № 3. С. 377–380.
8. Тивончук С. В. Розвиток ринку виробництва молока в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Економіка АПК. 2017. № 4. С. 25–31.
9. Федулова І. Ринок молочної продукції України: можливості та загрози. Міжнар. наук.-практ. журн. "Товари і ринки". 2018. № 1 (25). С. 15–28.
10. Сільське господарство України. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Мінагрополітики сприятиме модернізації виробництва молочної продукції. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250037397>.
12. Стан фінансування АПК у 2018 році. URL : <http://www.minagro.gov.ua/node/25302>.
13. ТОП-10 найбільших виробників молочної продукції в Україні. Агробізнес України. URL : <https://latifundist.com/rating/top-10-proizvoditelej-molochnoj-i-molokosoderzhashchej-produktsii-2017>.
14. Гуменюк Г. Проблеми і перспективи стандартизації сільськогосподарської продукції. Стандартизація: методологія та практика. 2014. № 6. С. 18–21.
15. Майже 90 % молока від населення становить саме другий гатунок. URL : <http://agravery.com/uk/posts/show/majze-90-moloka-vid-naselenna-stanovit-same-drugij-gatunok>.
16. Украинская сыворотка пользуется мировым спросом. URL : <http://agroportal.ua/news/zivotnovodstvo/ukrainskaya-syvorotka-polzuetsya-mirovym-sprosom>.
17. Спілка молочних підприємств України. URL : <http://infagro.com.ua/ua>.
18. Музиченко Я. Аграрний 2017-й: рік росту молочної галузі. URL : <http://agravery.com/uk/posts/show/agrarnij-2017-j-rik-rostu-molocnoi-galuzi>.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2018.

Miniailo O., Miniailo V., Linetska Y. Milk-product subcomplex of Ukraine: trends of development.

Background. The dairy product sub complex is one of the components of the agro industrial complex, which includes a set of enterprises of agricultural and industrial production, which concentrate on the production, processing and marketing of dairy products. In the structure of income from the sale of livestock-raising products in Ukraine, the share of sales of milk is about 26 %. Therefore, it is expedient to analyze the trends of production, processing and marketing of dairy products in order to determine the future vector of development of the dairy product sub complex of Ukraine.

Analysis of recent research and publications showed that despite the existence of certain scientific achievements, the important scientific and practical problem of the development of the milk and dairy products market in the national economy remains unresolved in the context of globalization tendencies.

The aim of the article is a retrospective analysis of the state of the sub complex of dairy production in Ukraine during 2008–2017, identification of its main trends and the vector for further development.

Material and methods. Scientific abstraction, statistical and system analysis, generalization, comparison, etc. The official database of the study was the official statistical reporting of the State Statistics Service of Ukraine and the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, data of international organizations, as well as scientific sources.

Results. The state of the dairy industry in Ukraine in 2008–2017 was investigated. The dynamics of production of milk and dairy products of all species, dynamics of cattle population and the state of production and consumption of dairy products for ten years in Ukraine were analyzed, certain patterns and tendencies were revealed based on the results of which the suitable conclusions and generalizations. The role and importance of the government in stimulating the development of the dairy product sub complex of Ukraine has been characterized. The vision of world experts on the development of the domestic dairy market is presented. The directions of development of the domestic dairy product sub complex of agro industrial complex are determined.

Conclusion. Realization of Ukraine's potential on entering new markets is possible only in the case of application of the latest technologies and knowledge of the creation of added value in the process of milk processing. Ukraine has every opportunity to meet the rapidly growing global demand, while at the same time it is important to strengthen its position on the domestic market by improving logistics, developing farms and further implementing government programs to stimulate the development of the dairy product sub complex of Ukrainian agro-industrial complex, and so on. In this context, there are some changes. In particular, the intensification and consolidation of dairy farms of Ukraine in terms of the number of livestock, which reduces average costs per unit of products, increases and builds up productivity, as well as introducing modern technological and managerial solutions.

Based on the analysis, we see two scenarios for the development of the Ukrainian dairy product complex. The first is extensive development with the loss of the title of net exporter and the market as a whole. The second, with the active support and assistance of the government in solving the issues of quality of raw materials and production of value added products, the use of innovative milk production and processing technologies, which in turn can make Ukraine a powerful player in the world market.

Keywords: milk market, dairy products, dairy exports, cattle breeding, livestock, dairy cattle breeding.

REFERENCES

1. Pro shvalennja Koncepicii' Derzhavnoi' cil'ovoi' programy rozvytku agrarnogo sektoru ekonomiky na period do 2021 r. [On Approval of the Concept of the State Target Program for the Development of the Agricultural Sector for the Period until 2021]. (n.d.). zakon0.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80> [in Ukrainian].
2. Svitovij rynek i misce moloka na n'omu [The world market and the place of milk on it]. (n.d.). *milkua.info/uk*. Retrieved from <http://milkua.info/uk/post/svitovij-rinok-moloka-i-misce-ukraini-na-nomu> [in Ukrainian].
3. Maslak, O. (2017). Ukrai'ns'kyj rynek jalovychny: problemy ta perspektyvy [Ukrainian beef market: problems and prospects]. *Propozycja – Offer*, 2, 9-12 [in Ukrainian].
4. Davydjuk, Ju. V. (2016). Retrospektyvnyj analiz vplyvu faktoriv makrosередovyssha na dijal'nist' molokopererobnyh pidpryjemstv [Retrospective analysis of the influence of macro factors on the activity of dairy processing enterprises]. *Nauk. visn. Herson. derzh. un-tu – Scientific Herald of Kherson State University*, 16 (1), 77-80. Serija: "Ekonomichni nauky" [in Ukrainian].
5. Moshkovs'ka, O. A. (2017). Strategichni umovy vyhodu vitchyznjanyh molokopererobnyh pidpryjemstv na zarubizhni rynky. Geostrategichni priorytety Ukrai'ny v politychnij, ekonomichnij, pravovij ta informacijnij sferah. *In-t mizhnar. vidnosyn Kyi'v. nac. un-tu im. T. Shevchenka – Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University*. (pp. 75-76). Odesa : Feniks [in Ukrainian].

6. Rumjancev, R. Je. (2015). Analiz rynku molochnyh produktiv v Ukraini [Dairy Market Analysis in Ukraine]. *Jevropejs'ki perspektyvy – European perspectives*, 5, 26-31 [in Ukrainian].
7. Semenda, D. K. (2018). Derzhavna pidtrymka u vidnovlenni galuzi molochnogo skotarstva [State support in the restoration of dairy cattle breeding]. *Molodyj vchenyj – Young scientist*, 3, 377-380 [in Ukrainian].
8. Tyvonchuk, S. V. (2017). Rozvytok rynku vyrobnytstva moloka v Ukraini v konteksti evrointegracijnyh procesiv [Development of milk production market in Ukraine in the context of European integration processes]. *Ekonomika APK – Economy of agroindustrial complex*, 4, 25-31 [in Ukrainian].
9. Fedulova, I. (2018). Rynok molochnoi' produkciï Ukrainy: mozhlyvosti ta zagrozy [Ukrainian Dairy Market: Opportunities and Threats]. *Mizhnar. nauk.-prakt. zhurn. "Tovary i rynky" – International scientific and practical magazine "Goods and Markets"*, 1 (25), 15-28 [in Ukrainian].
10. Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy [Agriculture of Ukraine]. Oficijnyj veb-sajt Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukrainy [Official web site of the State statistics service of Ukraine]. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
11. Minagropolityky spryjatyme modernizacii' vyrobnytstva molochnoi' produkciï [The Ministry of Agrarian Policy will promote the modernization of dairy production]. (n.d.). *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250037397> [in Ukrainian].
12. Stan finansuvannja APK u 2018 roci [The state of financing of agro-industrial complex in 2018]. (n.d.). *www.minagro.gov.ua*. Retrieved from <http://www.minagro.gov.ua/node/25302> [in Ukrainian].
13. TOP-10 najbil'shyh vyrobnykiv molochnoi' produkciï v Ukraini [TOP-10 of the largest dairy producers in Ukraine]. *Agrobiznes Ukrainy – Agribusiness of Ukraine. latifundist.com*. Retrieved from <https://latifundist.com/rating/top-10-proizvoditelej-molochnoj-i-molokosoderzhashchej-produktsii-2017> [in Ukrainian].
14. Gumenjuk, G. (2014). Problemy i perspektyvy standartyzacii' sil's'kogospodars'koi' produkciï [Problems and prospects of standardization of agricultural products]. *Standartyzacija: metodologija ta praktyka – Standardization: methodology and practice*, 6, 18-21 [in Ukrainian].
15. Majzhe 90 % moloka vid naseleennja stanovyt' same drugyj g'atunok [Almost 90 % of milk from the population is the second grade]. *agravery.com*. Retrieved from <http://agravery.com/uk/posts/show/majze-90-moloka-vid-naseleenna-stanovit-same-drugij-gatunok> [in Ukrainian].
16. Ukrainskaja syvorotka pol'zuetsja mirovym sprosom [Ukrainian whey uses world demand]. *agroportal.ua*. Retrieved from <http://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/ukrainskaya-syvorotka-polzuetsya-mirovym-sprosom> [in Russian].
17. Spilka molochnyh pidpryjemstv Ukrainy [Union of Dairy Enterprises of Ukraine]. *infagro.com.ua*. Retrieved from <http://infagro.com.ua/ua> [in Ukrainian].
18. Muzychenko, Ja. Agrarnyj 2017-j: rik rostu molochnoi' galuzi [Agrarian 2017: Dairy Industry Growth Year]. *agravery.com*. Retrieved from <http://agravery.com/uk/posts/show/agrarnij-2017-j-rik-rostu-molochnoi-galuzi> [in Ukrainian].